

Universitatea „Ovidius” Constanța

Școala Doctorală de Științe Umaniste

Domeniul Filologie

TEZĂ DE DOCTORAT

ANGLICISMELE „ASCUNSE” ALE LIMBII ROMANE

REZUMAT

Coordonator: prof. univ. dr. Petre Gheorghe Bârlea

Doctorand: asist. univ. drd. Ionescu Adrian

CUPRINS

1.	INTRODUCERE	7
1.1.	Contextul cercetării	7
1.2.	Premizele cercetării.....	Error! Bookmark not defined. 5
1.3.	Obiectivele cercetării	20
1.4.	Importanța subiectului abordat	Error! Bookmark not defined.. 24
2.	INTERFERENȚELE LINGVISTICE – REZULTAT AL INTERFERENȚELOR CULTURALE.....	34
2.1.	Privire de ansamblu. Aspecte socio-culturale	34
2.2.	Influența limbii engleze asupra limbii române: perspectivă istorică	42
2.3.	Terminologie și concepte fundamentale	45
2.4.	Sincronie și diacronie	56
2.5.	Etimologie directă și etimologie indirectă.....	58
3.	TIPOLOGIA INTERFERENȚELOR LINGVISTICE	61
3.1.	Direcții de cercetare în lingvistica nord-americană.....	62
3.2.	Clasificări principale în spațiul european.....	65
3.3.	Alte propuneri taxonomice.....	
	..Error! Bookmark not defined.	9
3.4.	Tradiția românească și dezbaterile actuale.....	71
3.4.1.	Interferența.....	76
3.4.2.	Împrumutul.....	77
3.4.3.	Adaptarea	80
3.4.4.	Contaminarea	84
4.	INTEGRAREA ANGLICISMELOR ÎN LIMBA ROMÂNĂ	86
4.1.	Modele de clasificare a anglicismelor.....	Error! Bookmark not defined. 6
4.2.	Studiul anglicismelor în lingvistica românească: istoric și prezent	90
4.3.	Adaptarea fonetică	114
4.4.	Adaptarea grafică	116
4.5.	Adaptarea morfosintactică	119

4.6. Adaptarea semantică	121
5. CRITERII DE CLASIFICARE	124
5.1. Împrumuturi orale și împrumuturi prin scris.....	125
5.2. Particularitățile fonetice ale adaptării împrumuturilor directe	128
5.3. Tratatamentul vocalelor	129
5.4. Tratatamentul consoanelor.....	130
5.5. Criteriul onomasiologic	131
5.6. Clasificarea morfologică	138
5.7. Clasificarea fono-morfologică	143
5.8. Forme (aparent) integral împrumutate	143
5.9. Forme parțial schimbate	148
5.10. Modificări ale vocalelor și ale diftongilor	148
5.11. Modificări consonantice	149
5.12. Cuvinte împrumutate complet schimbate	150
5.13. Adaptarea orală	150
6. CALCUL LINGVISTIC ÎN FORMAREA UNOR TERMENI ROMÂNEȘTI.....	156
6.1. Calcul structural.....	156
6.2. Calcul literal.....	158
6.3. Calcul semantic.....	159
6.4. Calcul hibrid.....	160
6.5. Calcuri analoge.....	161
6.6. Calcuri omologe.....	164
7. CONCLUZII.....	167
8. ANGLICISME ASCUNSE ALE LIMBII ROMÂNE.....	171
9. BIBLIOGRAFIE.....	175
10. ANEXE.....	181
10.1. ANEXA 1 – Index de termeni românești de origine engleză.....	181
10.2. ANEXA 2 – Index de termeni englezești donatori în limba română.....	182

CAPITOLUL 1

INTRODUCERE

Contextul social, economic și politic al cercetării noastre este prezentat în capitolul introductiv, având ca punct nodal anul 1989, an care împarte perioada de cincizeci de ani, pe care ne-am propus să o analizăm din punctul de vedere al relației limbii române cu limba engleză, în două părți egale: 1965–1990, respectiv 1990–2015.

Evenimentele anului 1989 au dus la schimbări importante în Europa de Est, iar acestea s-au reflectat în majoritatea aspectelor vieții societății, inclusiv, firește, în cel al limbii. Privatizarea economiei, pluripartidismul, recunoașterea unor drepturi fundamentale ca libertatea cuvântului, dreptul la liberă asociere, libertatea presei, libertatea de mișcare reprezintă evoluții care au găsit societatea românească complet nepregătită. Nici limba română nu a fost pregătită, după 45 de ani de izolare economică și culturală impuse de dictatura comunistă, să reflecte realități inedite, cum ar fi cele din domeniul tehnologiei informației, al democrației ca mod de existență, al globalizării economiei și turismului extern etc. Între alte provocări, cum ar fi reconstrucția discursului public prin eliminarea „limbii de lemn” impusă de regimul comunist, cultivarea respectului noilor generații pentru adevăr, în fața limbii române s-a profilat, imediat după 1989, concurența cu limba engleză, devenită deja donator universal de terminologie și discurs în mai toate sferele vieții și activității oamenilor.

Am schițat în primul capitol al tezei noastre pozițiile relevante susținute de cercetători contemporani importanți privind rolul limbii engleze ca *lingua franca* în lumea contemporană și consecințele a ceea ce a fost denumit *hegemonia cognitivă* a limbii engleze. Propria noastră idee referitoare la această stare de lucruri este oarecum subiectivă, în sensul că nu este întotdeauna susținută de citate din lucrări de referință. Am contat însă, într-o anumită măsură, pe faptul că am fost contemporani cu cele cinci decenii de expansiune a limbii engleze (1965-2015), fiind, în tot acest timp, prin natura profesiei, preocupați de raporturile acestei limbi cu limba română.

În perioada sus-menționată a apărut, mai întâi în Statele Unite și apoi în Marea Britanie, o avangardă artistic-culturală (numită convențional *contracultura anilor șaiszeci*) care a izbutit să atragă atenția lumii întregi asupra modurilor de a gândi și de a exista în lumea

anglofonă, avangardă reprezentată de cinematografia americană și muzica pop anglo-americană. Elemente esențiale ale industriei divertismentului, cerute și exportate intens în întreaga lume începând cu anii șaizeci, filmografia americană și muzica rock americană sau britanică, cu spiritul lor rebel, non-conformist, au dominat deceniile al șaptelea și al optulea ale secolului XX în întreaga lume. Expresie a unui mod nou de a trăi și de a gândi, liber și independent, ele au contribuit la crearea unei atitudini noi, de respingere a formelor tradiționale de autoritate și a ideologiilor curente.

Tot atunci, idealurile și gusturile generației postbelice au fost modificate, radical și în timp record, prin magnetismul exercitat de personalitățile artiștilor din lumea anglo-americană. Fără îndoială, actualul succes global al limbii engleze se datorează, în mare măsură, generației excepționale de cineaști, actori și muzicieni englezi și americani de după cel de-al Doilea Război Mondial. Este uimitoare proba de vitalitate pe care cele două națiuni, americană și britanică, au dat-o la foarte scurtă vreme după încheierea unui război epuizant și devastator. De peste șase decenii, impactul așa-numitei contraculturi a anilor șaizeci ai secolului trecut este încă atât de puternic, încât nicio altă arie lingvistic-culturală din lume nu reușește încă să îi dea o replică pe măsură.

În România, după retragerea armatei sovietice de ocupație, în scurta perioadă de relaxare ideologică de la sfârșitul anilor '60, am asistat la reluarea rapidă a relațiilor culturale și economice cu Occidentul și mai ales cu Franța, prin reînvierea francofiliei tradiționale a românilor; în paralel însă, a apărut interesul și admirația românilor față de lumea anglo-americană, stârnite de invazia masivă și irezistibilă a produselor culturale americane și britanice din toate categoriile: comedii și superproducții cinematografice americane, filme polițiste, seriale de televiziune, transpunerea pe ecran ale unor opere clasice ale literaturii britanice, însoțite de o avalanșă de succese muzicale cu text în limba engleză. Onomastica și toponimia anglo-americane au ajuns să fie cunoscute de toată lumea; au devenit locuri comune titlurile filmelor, ale succesorilor muzicale, numele personajelor, ale actorilor și ale interpreților și, odată cu ele, mărcile produselor de lux importate sau introduse clandestin în țară (țigări, băuturi, produse cosmetice, electronice, accesorii vestimentare etc.). Cu astfel de mijloace, aparent inofensive, în mai puțin de zece ani, generația postbelică din România, ca de altfel din lumea întreagă, a fost cucerită de cultura anglo-americană. Se poate spune, pe bună dreptate, că este prima cucerire din istorie realizată exclusiv cu mijloace cultural-artistice. Engleza a devenit fundalul nelipsit al

petrecerii timpului liber, acasă (în fața televizorului sau a calculatorului), în magazine, în concedii; o prezență familiară, din ce în ce mai insistentă, paralelă cu cea a limbii materne, deși, pentru cei mai mulți, doar vag inteligibilă.

În teza noastră, ne-am propus să analizăm numai o mică parte dintre influențele pe care limba engleză le-a exercitat asupra limbii române în ultimii cincizeci de ani, adică în perioada de maximă răspândire a culturii și civilizației anglo-americane, susținută activ de globalizarea industriei divertismentului și de dezvoltarea constantă a Internetului.

Conștienți de vastitatea și de complexitatea fenomenului în cauză, am hotărât să ne ocupăm, deocamdată, numai de acele cuvinte și expresii transferate din limba engleză care, din diverse motive, sunt luate de majoritatea monolingvă drept creații lingvistice românești. Le-am numit *anglicisme ascunse ale limbii române*, sintagmă care, de altfel, a devenit titlul lucrării noastre.

CAPITOLUL 2

INTERFERENȚELE LINGVISTICE – REZULTAT AL INTERFERENȚELOR CULTURALE

Odată stabilit perimetrul cercetării, au apărut primele întrebări legate de gândirea actuală în jurul conceptelor relevante ale domeniului nostru de cercetare - *bilingvism, limbi în contact, influență lingvistică, interferență lingvistică, împrumut lingvistic, neologism, anglicism etc.* - și de rolul pe care acestea îl vor juca în cadrul studiului nostru. Două dintre aceste concepte ocupă poziții importante în lucrarea noastră, și anume *interferența lingvistică* și *anglicismul*. Atât unul, cât și celălalt sunt prezentate în capitole separate, împreună cu opiniile noastre față de modul în care sunt definite și utilizate în literatura de specialitate.

Astfel, capitolul al doilea, intitulat *Interferențele lingvistice – rezultat al interferențelor culturale*, urmărește evoluția conceptului de interferență lingvistică, de la primele sale utilizări, în secolul al XIX-lea, până la consacrarea definitivă în lucrările lingviștilor Kristian Sandfeld (1936) și Uriel Weinreich (1953). Argumentația lui Weinreich privind legătura intimă dintre interferența lingvistică și cea culturală este preluată, întărită și dezvoltată în Europa, două decenii mai târziu, de cercetătorul francez K. A. Goddard, care afirmă categoric că interferențele între limbi nu pot avea loc în lipsa contactului dintre acestea. De aici rezultă că orice analiză a

împrumutului lingvistic, fie ea de natură semantică sau formală, este întotdeauna rezultatul unor contacte interlingvistice. Ceea ce înseamnă că împrumutul, a cărui natură are afinități certe cu creația *ex novo*, așa cum au semnalat cercetători ca Einar Haugen și alții, își are originea într-un act lingvistic individual care, odată acceptat de ceilalți vorbitori, se răspândește, cu timpul, în întreaga comunitate. Acest fapt lingvistic, al cărui caracter neologic nu constă din crearea, ci din adoptarea unui semn nou, nu se studiază, de regulă, ca formă neologică, ci este văzut ca unul dintre aspectele mai largi ale interferenței lingvistice.

În ceea ce privește interferențele culturale dintre țara noastră și lumea anglofonă, între 1945 și 1965, perioadă de lansare a limbii engleze ca lingua franca internațională, percepția românească asupra civilizației anglo-americane a fost deformată de propaganda comunistă, ostilă lumii occidentale în general și în special liderului incontestabil al acesteia - Statele Unite. În această perioadă, schimburile cu țările anglofone, de orice natură, inclusiv cele culturale, au fost foarte reduse, fapt care s-a reflectat și în caracterul sporadic al împrumuturilor lingvistice din limba engleză. Cele câteva cuvinte englezești sau de origine englezească intrate în spațiul public românesc și folosite cu oarecare frecvență au fost fie termeni din domeniul sporturilor, fie denumiri ale unor produse de consum, puține la număr, importate din spațiul anglo-american.

Legăturile culturale cu lumea anglo-americană au intrat într-o etapă nouă abia după 1990, odată cu integrarea României în structurile euro-atlantice și cu liberalizarea circulației persoanelor, ideilor și a bunurilor între spațiul est-european și cel occidental. Rețelele internaționale de comunicare și mijloacele mass-media favorizează răspândirea instantanee a produselor culturale americane și engleze, ceea ce atrage după sine influențe inevitabile ale limbii engleze, în care acestea sunt prezentate, asupra limbilor țărilor de destinație a acestor produse.

Într-un subcapitol intitulat *Terminologie și concepte fundamentale*, prezentăm evoluția și critica termenului clasic de *împrumut lingvistic*, în comparație cu concepte alternative, cum ar fi *cultismul*, *străinismul*, *xenismul*, *barbarismul* sau *internaționalismul*.

Trecerea în revistă a conotațiilor și a implicațiilor, de multe ori derutante, ale termenilor de *împrumut* și *interferență* ne-a determinat să încercăm o clasificare proprie a influențelor lingvistice, în care termenul generic pentru care am optat este cel de *transfer lingvistic*, iar împrumutul și interferența sunt doar două categorii ale transferului. Am reținut însă clasificarea interferențelor lingvistice datorată lui Louis Deroy și completările aduse de Josette

Rey-Debove, de care ne-am folosit pentru a sistematiza corpusul de anglicisme *ascunse* ale limbii române pe care l-am analizat în lucrarea noastră.

CAPITOLUL 3

TIPOLOGIA INTERFERENȚELOR LINGVISTICE

Capitolul al treilea al tezei se ocupă de tipologia interferențelor lingvistice și constă din trecerea în revistă a principalelor tratări taxonomice din domeniu în lingvistica americană și în cea europeană, precum și propunerile de clasificare elaborate de specialiștii români.

În Statele Unite, principalele idei privind interferențele lingvistice au fost formulate la jumătatea secolului trecut de Einar Haugen și de Uriel Weinreich. Taxonomia propusă de Haugen, a cărei importanță rezidă, în primul rând, în accentul pus pe gradul de deviere a expresiei împrumutate de la expresia originală, a fost dezvoltată, ulterior, de Uriel Weinreich. Acesta accentuează importanța abordării interdisciplinare a interferențelor lingvistice și pune în evidență relația dintre aspectele lingvistice și cele de natură social-culturală.

Cercetătorii europeni care au aprofundat în mod deosebit tema interferențelor lingvistice sunt Werner Betz, Louis Deroy, Rey-Debove și John Humbley.

În deceniul al cincilea al secolului trecut, concomitent cu Einar Haugen și Uriel Weinreich în Statele Unite, cercetătorul german Werner Betz introduce o terminologie precisă și criterii de clasificare a împrumutului lingvistic, de care vor ține seamă majoritatea lucrărilor ulterioare din domeniu.

Louis Deroy distinge două mari categorii de împrumuturi, în funcție de gradul de penetrare, care se reflectă în diferențe corespunzătoare în privința asimilării împrumuturilor din punctul de vedere al articulării și al ortografierii în limba receptoare, și anume împrumutul *total* sau *brut*, care corespunde împrumutului lexical, și împrumutul *parțial*, reprezentat de *calc* și de *împrumutul semantic*. Louis Deroy își încheie propunerea taxonomică cu afirmația că împrumutul se poate considera perfect integrat atunci când se pretează derivării și compunerii.

Sunt prezentate, de asemenea, contribuțiile altor autori europeni, între care Josette Rey-Debove, Hohn Humbley, T.E. Hope, Roberto Gusmani și Charles Nicolas.

Dintre contribuțiile românești în domeniu, sunt menționate lucrările lingviștilor Iorgu Iordan, Al. Graur, Theodor Hristea și alții.

Pornind de la ambiguitatea recunoscută a termenului de *interferență lingvistică*, termen care denumeste, pentru unii lingviști ca Uriel Weinreich, o abatere de la normele limbii, iar pentru alții doar o suprapunere lingvistică sau un schimb lingvistic, noi am propus circumscrierea sa conceptului mai general de *transfer lingvistic*, alături de alte trei categorii ale influențelor lingvistice – *împrumutul*, *adaptarea* și *contaminarea*. Această clasificare proprie a transferurilor ține seama de rolurile diferite pe care le îndeplinesc în schimburile lingvistice vorbitorii bilingvi, pe de o parte, și cei majoritatea monolingvă, pe de altă parte. În sine, terminologia pe care o propunem nu este nouă, însă noi am încercat să mutăm accentul de pe analiza *in abstracto* a influențelor interlingvistice pe cercetarea unor fapte de limbă palpabile, care provoacă de multe ori controverse, nu numai în lumea lingvisticii, ci și în spațiul public. În felul acesta, fără a avea pretenția de a fi făcut vreo descoperire, credem că am reușit, totuși, să ne construim o platformă teoretică pentru abordarea *anglicismului*, un concept, după opinia noastră, mai îngust și relativ mai greu de definit decât cel de *interferență lingvistică*.

CAPITOLUL 4

INTEGRAREA ANGLICISMELOR ÎN LIMBA ROMÂNĂ

La prima vedere, termenul de *anglicism* pare suficient de transparent pentru a nu lăsa loc vreunui dubiu celor care încearcă să lămurească prezența unor trăsături ale limbii engleze în alte limbi. Totuși, numărul mare al categoriilor de anglicisme identificate de specialiști pledează pentru mai multă prudență în definirea acestui tip de transfer lingvistic. Capitolul al patrulea este un alt capitol teoretic din lucrarea noastră, în cadrul căruia am prezentat principalele clasificări ale anglicismelor, elaborate de specialiștii din spațiul american și din cel european în ultimii cincizeci de ani. În continuare, am analizat în paralel definițiile mai multor noțiuni apropiate: *anglicism*, *germanism*, *franțuzism*, *italienism*, *galicism* etc., din câteva dicționare românești, precum și din dicționare prestigioase ale limbilor engleză, franceză, italiană sau spaniolă. Concluzia noastră principală a fost aceea că definițiile simple sunt incomplete, iar cele mai elaborate sunt, de multe ori, derutante sau, pur și simplu, inadecvate. Altfel spus, ele pot oferi nespecialistului o idee vagă despre transferul interlingvistic, dar nu pot constitui un reper sau un punct de pornire pentru studierea aplicată a acestui fenomen.

Parcurgerea definițiilor din dicționare ne-a prilejuit, între altele, câteva notații personale și unele presupuneri în legătură cu statutul anglicismelor în dinamica studiului limbii engleze în școala românească. De pildă, am sugerat că structurile limbii engleze care nu au echivalent sintactic în limba română ar putea fi considerate *anglicisme*, chiar dacă nu circulă în limba română, ci constituie doar structuri ale limbii engleze problematice pentru românii care învață această limbă. Exemple sunt particulele care însoțesc nenumăratele verbe complexe ale limbii engleze, sau formele verbale de prezent și de viitor continuu. Aceste trăsături nu au cum să fie preluate în limba română, dar pentru cei care studiază engleza ele sunt, de fapt, o categorie importantă a *anglicismelor ascunse*, pe când cuvintele sau expresiile limbii engleze care sunt preluate și se integrează în română ar putea fi denumite *românisme ale limbii engleze*, mai degrabă decât *anglicisme ale limbii române*. Cu atât mai mult cu cât cuvintele împrumutate din alte limbi își pierd aproape întotdeauna o parte dintre conotațiile și utilizările pe care le au în limba sursă, căpătând în schimb, cu timpul, noi semnificații și întrebuințări în contextul limbii receptoare.

Restul capitolului al patrulea este consacrat analizei în detaliu a schimbărilor pe care le suferă cuvintele împrumutate din limba engleză în limba română pe plan fonetic, grafic, morfosintactic și semantic. Prin alegerea acelor împrumuturi din limba engleză cu grad de românizare maxim, ne-am creat posibilitatea de a trece în revistă majoritatea schimbărilor grafice și fonetice pe care le suferă cuvintele împrumutate din limba engleză. La cealaltă extremă a inventarului nostru de influențe *ascunse* ale limbii engleze se află, pe de o parte, *calcul lingvistic*, o modalitate de transfer lingvistic care, aparent, nu forțează în niciun fel normele limbii receptoare, dar care constituie forma cea mai subtilă și, după unii cercetători, cea mai periculoasă de destabilizare a limbii receptoare; pe de altă parte, am inclus pe lista noastră cuvinte ale limbii engleze care glisează înspre limba română fie pentru că au fost, la rîndul lor, împrumutate în engleză din franceză, o limbă cu care româna are multiple afinități, fie pentru că forma lor scrisă și acustică este îndeajuns de „prietenoasă” cu utilizatorul necunoscător al limbii engleze.

CAPITOLUL 5

CRITERII DE CLASIFICARE

În prezent, deși nu face parte din familia limbilor romanice, limba engleză constituie sursa cea mai importantă de modernizare a lexicului limbii române. Orice tip de asimilare lexicală presupune, pe lângă cerințele semantice, care au justificat transferul respectiv, și adaptări de ordin formal, în consens cu natura sistemului fonologic, gramatical și stilistic al limbii primitoare. Desigur, între limbile care fac parte din aceeași familie și din același grup genealogic, transferul este mai ușor. Acest lucru a fost probat în istoria limbii române în secolul al XIX-lea, când s-a renunțat la o bună parte din cuvintele împrumutate din limbi din grupe genealogice diferite (slavă, greacă, turcă etc.) în favoarea cuvintelor latino-romanice, chiar dacă cele dintâi făcuseră o lungă carieră în limba română, atât în variantele orale, populare, cât și în cele scrise, îngrijite.

Cele mai multe împrumuturi suferă obișnuitele adaptări fonomorfologice ¹ impuse nu numai de datul obiectiv al deosebirilor naturale dintre limbi, ci și de factori extralingvistici, precum:

- a) calea de pătrundere a cuvintelor străine în limba română (oral/scriș; popular/cult);
- b) epoca pătrunderii cuvintelor străine în limba română (epoca veche, epoca modernă, posterioară formării limbii literare supradialectale);
- c) gradul de utilizare a împrumutului în limba română (utilizare frecventă, prin pătrundere în vorbirea cotidiană, care corespunde unei asimilări totale/utilizare rară, rezervată limbajelor de specialitate, care corespunde deseori asimilării parțiale) ș.a.m.d.

În toate aceste situații, clasificarea problemelor asimilării se face prin aplicarea principiilor gramaticii contrastive tipologice. ²

¹Pentru problemele generale ale adaptărilor suferite de limba beneficiară în cadrul contactelor lingvistice, cf. Marius Sala, *Limbi în contact*, București, Editura Enciclopedică, 1997. De reținut este teoria lui L. Testière, care susținea, în anul 1939, că sistemul morfologic al unei limbi se poate „alia” foarte bine cu sistemul morfologic al altei limbi (*apud* Liliana Ionescu-Ruxăndoiu; Dumitru Chițoran, *Sociolingvistică*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1975.).

²Pentru problemele teoretice și practice ale contrastivității, am folosit Teodora Cristea, *Eléments de grammaire contrastive. Domaine français-roumain*, București, E.D.P., 1977, P.Gh. Bârlea; R.M. Bârlea, 2000; Th. Hristea, 1968.

În capitolul 5 al tezei noastre ne propunem să schițăm maniera în care s-au manifestat condițiile extralingvistice enumerate mai sus în cazul particular al relației engleză-română, cu exemplificări din lista de anglicisme selectate de noi. Criteriile de care am ținut seamă sunt modalitatea de pătrundere (oral sau prin scris), particularitățile fonetice ale împrumurilor directe, criteriul onomasiologic, cel morfologic, cel fonomorfologic.

Una dintre concluzii este aceea că, întradevăr, suportul scris este modalitatea cea mai utilizată de introducere a oricărei terminologii în limba română. Criteriul fonetic românesc evidențiază prin sine însuși acest adevăr. Dacă ar fi fost asimilate pe cale orală, cuvintele împrumutate ar fi avut forma corespunzătoare pronunțării lor în engleză, întrucât în limba română funcționează principiul fonetic (fonologic, de fapt) al corespondenței dintre sunet și literă. Diferența ar fi fost dată, mai ales, de acele litere sau grupuri de litere care au alte corespondențe sonore în engleză, dar se scriu în virtutea principiului ortografic.

De remarcat, în trecerea unor cuvinte din limba engleză în limba română, este efortul traducătorilor și utilizatorilor de a găsi soluțiile cele mai potrivite de a reduce la minimum aceste discordanțe, de a înlocui sunetele specifice limbii-bază cu sunete cât mai apropiate – ca loc de articulare și ca mod de articulare – de limba-țintă. Cu toate aceste eforturi, în procesul de transfer pe calea împrumutului propriu-zis se constată numeroase forme ezitante, concurente, cazuri de dublete și chiar de triplete fonomorfologice.

CAPITOLUL 6

CALCUL LINGVISTIC ÎN FORMAREA UNOR TERMENI ROMÂNEȘTI

Noțiunea de *calc* se definește întotdeauna prin contrast cu cea de *împrumut*. În sens restrâns, prin *împrumut* înțelegem transferul integral al unui element lexical străin, pe când *calcul* presupune ideea de traducere și substituire de morfeme. Având în vedere această distincție, unii autori europeni deosebesc între *împrumuturi integrale* (cele prin care se ia cu împrumut atât semnificantul, cât și semnificatul elementului străin) și *împrumuturile parțiale* (categorie în care sunt incluse toate tipurile de calcuri, în care se ia cu împrumut numai un *model* morfemic sau semantic).

Partea a doua a listei noastre de anglicisme *ascunse* este alcătuită din 50 de cuvinte, sintagme și expresii din limba engleză care au pătruns în limba română prin calchieri,

procedeu cel mai subtil de influențare a unei limbi de către o altă limbă. Cele mai multe dintre calcurile românești selectate au apărut după 1990, fiind introduse și vehiculate, cu preponderență, în mediile jurnalistic, tehnic și comercial.

Calcul structural sau lexical este varianta care atrage cel mai mare interes din partea cercetătorilor contactelor interlingvistice. În plus, fenomenul este amplu documentat, atât în situațiile de contact cultural între două popoare, situație caracteristică Europei Occidentale, cât și în situații de interferență și bilingvism generalizat. El se definește ca substituție a unui cuvânt sau a unui compus nominal din limba model cu morfeme sau cuvinte simple, existente în limba receptoare, în așa fel încât alăturarea acestor elemente să dea naștere unei expresii sau unui cuvânt compus, anterior necunoscut în respectiva limbă.

Din perspectiva procesului de transfer, calcul structural este un tip special de împrumut, care nu imită entitatea fonetică materială (semnificantul) modelului străin, ci alte două aspecte, mai intime, și anume, structura sau construcția morfologică (engl. *sky-scraper* > rom. *zgârie-nori*) și semnificatul (engl. *gold rush* > rom. *goana după aur*).

Pe de altă parte, calcul *literal* se definește ca traducerea exactă, element cu element, a modelului, dat fiind că fiecare morfem al modelului este tradus prin morfemul cel mai apropiat din limba receptoare. Majoritatea calcurilor românești după limba engleză sunt calcuri literale, de exemplu: *agenda publică* < *public agenda*, *autoservire* < *self-service*, *axa răului*, < *axis of evil*, *bază de date* < *database* etc.

Un alt tip de calc este *calcul semantic* care, spre deosebire de calcul structural, nu duce la formarea unui nou cuvânt compus în limba receptoare, limitându-se la schimbarea funcției sau înțelesului unui cuvânt simplu, deja existent în limba receptoare, de regulă prin extindere semantică. Acest mecanism de transfer semantic presupune existența unei similitudini conceptuale, care se referă, de regulă, la înțelesul de bază sau literal al celor două cuvinte. Spre exemplu, cuvântul *escaladare* a primit, sub influența limbii engleze, pe lângă sensul de *cățărare*, pe acela de *intensificare* (extindere treptată a unei acțiuni, a unui conflict), iar cuvântul *administrație* a primit înțelesul de guvern al unei țări, pe lângă cel de totalitate a organelor administrative ale unui stat.

Alte calcuri descrise sunt calcurile hibride, calcurile analoge și calcurile omologe.

CAPITOLUL 6

CONCLUZII

Aplicația tezei noastre constă din însăși selectarea materialului lingvistic utilizat în analiza noastră, după criteriul principal al gradului de autohtonizare a anglicismelor în limba română, precum și cel al rolurilor decisive îndeplinite de vorbitorii bilingvi ca proponenti ai împrumuturilor externe și majoritatea monolingvă ca instanță de validare a acestora. Pe baza analizei noastre, putem afirma că engleza și româna sunt, în sens larg, limbi aflate în contact, interferențele dintre ele fiind de natură exclusiv culturală. Într-adevăr, este vorba despre interferențe care se produc, în cea mai mare parte, pe cale scrisă și sunt, mai toate, de natură lexicală.

În altă ordine de idei, considerăm că sistematizarea anglicismelor *ascunse* realizată de noi, cu limitele și scăderile proprii unei cercetări individuale, poate contribui, totuși, la umplerea unui mic gol în lexicografia românească, aceasta fiind o temă neabordată până în prezent. Ea poate reprezenta, totodată, un punct de plecare pentru cercetări viitoare, de natură identică sau diferită. De pildă, într-o posibilă cercetare, lista noastră ar putea fi utilizată pentru a sonda receptivitatea față de introducerea împrumuturilor din limba engleză în edițiile dicționarilor normative, sau s-ar putea urmări apariția derivatelor și a noilor accepțiuni ale unor cuvinte provenite din engleză, odată asimilate în limbă.

Pornind de la convingerea că interferențele lingvistice sunt o consecință directă a interferențelor culturale, cantitatea remarcabilă de noi împrumuturi din limba engleză ne confirmă faptul că relațiile extralingvistice dintre țara noastră și țările anglofone capătă cu rapiditate un caracter privilegiat, lucru care se reflectă deja cu pregnanță și în limba română.

BIBLIOGRAFIE

- ABRAHAM, W., *Terminologie zur Neuren Linguistik*, Tübingen, M. Niemeyer, 1974. Versiune spaniolă: *Diccionario de terminología lingüística actual*, Madrid, Gredos, 1981.
- ADA, Flor A., *La enseñanza bilingüe a la población hispánica de los Estados Unidos*, în: M. Siguán (coord.) *Enseñanza en dos lenguas y resultados escolares*, ICE Univ. de Barcelona, 1985.
- ADAMESCU, Gh., *Adaptarea la mediu a neologismelor*, în: Academia Română, *Memoriile Secțiunii Literare*, Seria III, Tomul VIII, Mem. 5, București, 1938.
- ANGERMEYER, Philipp, *Translation effects as evidence in language contact studies: The case of variable subject pronouns*, în: *NYC Spanish NWAV 38*, October 22-25, 2009 University of Ottawa, Canada.
- ANTILLA, Raimo, *Historical and Comparative Linguistics*, Amsterdam-Philadelphia, John Benjamins Publishing Co. Ed. orig.: *An Introduction to Historical and Comparative Linguistics*, New York și Londra, MacMillan Publishing Co., Inc. și Collier MacMillan Publishers, 1972.
- APPEL, René & MUYSKEN, Pieter Cornelis, *Bilingüismo y contacto de lenguas*, Barcelona, Ariel, 1996.
- APPEL, René & MUYSKEN, Pieter Cornelis, *Language Contact and Bilingualism*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 1987.
- BALLY, Charles, *Traité de stylistique française*, Genève et Paris, Georg & Cie et Klincksieck, 1951.
- BĂNCILĂ, Florica, CHIȚORAN, Dumitru, *The English Element in Contemporary Romanian*, în: Rudolf Filipovi (ed.), *The English Element in European Languages*, vol. 2, Zagreb, 1982.
- BETZ, Werner, *Die Lehnbildung und der abendländische Sprachausgleich* în: PPB 67, 1945, pp. 275-302; *Deutsch und Lateinisch*, Bonn, 1949; *Lehnwörter und Lehnprüfungen im Vor- und Frühdeutsch*. în: *Dwg I*, 1959.
- BLOOMFIELD, Leonard, *Language*, Holt, Rineheart and Winston, New York, 1961.
- BURIDANT, Claude, *Problématique de l'emprunt lexical en latin médiéval*, în: H. Le Bourdellès et al. editori: *L'emprunt linguistique*, Cahiers de l'Institut de Linguistique de Louvain, 6, 1-2, 1980.
- BUTZKAMM, Wolfgang, *We only learn language once. The role of the mother tongue in FL classrooms: death of a dogma*, în *Language Learning Journal*, winter 2003, No 28.

- BYNON, Th., *Lingüística histórica*, Madrid, Gredos, 1981.
- CAPIDAN, Th., *Limba și cultura*, București, 1943.
- CAPUZ, J. Gómez *Para una clasificación tipológica de los anglicismos en español actual*, în J. Pérez, Calvo, în: *Actas del Simposio de Lingüística Aplicada y Tecnología*, Valencia, Departamento de Teoría de los Lenguajes de la Universidad de Valencia, 1991.
- CARRETER, Lázaro, *Neologismo y purismo*, în: *Las ideas lingüísticas en España durante el siglo XVIII*, Barcelona, Crítica, 1985.
- CIOBANU, Georgeta, *The English Element in the Romanian Language*, în: *Suvremena Lingvistika*, vol. 41-42, nr. 1-2, Lipanj, 1996.
- CRISTEA, T., *Eléments de grammaire contrastive. Domaine français-roumain*, București, E.D.P., 1977.
- CRYSTAL, David, *English as a Global Language*, Cambridge University Press, 2002.
- CZOCHRALSKI, Jan A., *Zur sprachlichen Interferenz*, în: *Linguistics, An International Review*, vol. 9.
- CHOMSKY, Noam, *Aspects of the Theory of Syntax*, M.I.T. Press, Cambridge, Massachussets, 1965.
- DEROY, Louis, *L'emprunt linguistique*, París, Les Belles Lettres, 1956.
- DUBOIS, Jean et. al., *Dictionnaire de Linguistique*, París, 1991.
- DUBOIS, Jean, *L'emprunt en français*, L'information littéraire, I, 1963.
- GATTEGNO, Caleb, *Teaching Foreign Languages in Schools. The Silent Way, Educational Solutions*, New York, 1963.
- GODDARD, K.A., *Loan-words and Lexical Borrowing in Romance*, *Revue de Linguistique Romane*, 131- 132, 1969.
- GODDARD, K.A., *Quelques tendances et perspectives de l'étude de mots d'emprunt dans les langues romanes*, în: *Actes du XIIIe Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes, II*, Presses de l'Université Laval, 1976.
- GONZÁLEZ, Rodríguez, *Anglicismos y calcos en el español actual*, în: F. San Vicente (ed.), *L'inglese e le altre lingue europee. Studi sull'interferenza linguistica*, Bolonia, CLUEB, 2002b.
- GRADDOL, David, *The Future of Language*, în: *The British Council (English Language publications*, January, 1998.
- GRAUR, Al., *Cuvinte înrudite*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980.

- GRAUR, Al., *Dicționar de cuvinte călătore*, Editura Albatros, București, 1978.
- GRAUR, Al., *Studii de lingvistică generală*, București, 1955.
- GRAVE, Salverda de, *Quelques observations sur les mots d'emprunt*, *Romanische Forschungen*, XXIII, 1, 1907 .
- GUILBERT, Louis, *La créativité lexicale*, Collection Langue et Langage, Larousse Université, Paris, 1975.
- GUSMANI, Roberto, *Aspetti del prestito linguistico*, Napoli, Libreria scientifica editrice, 1973.
- GUSMANI, Roberto, *Per una tipologia del calco linguistico. Parte I, Incontri linguistici, 1*, Università di Trieste, 1974.
- GUSMANI, Roberto, *Saggi sull'interferenza linguistica*, Florencia, Casa Editrice Le Lettere, 1986.
- HALLIG, Rudolf și Walther von Wartburg, *Begriffssystem als Grundlage für die Lexikographie, Versuch eines Ordnungsschemas*, Berlin, Akademie-Verlag, 1952.
- HAUGEN, E., *Linguistics and Dialinguistics*, în: J.E. Alatis (ed.), *Bilingualism and Language Contact. Anthropological, Linguistic, Psychological and Sociological Aspects. Report of the 21st Annual Round Table, Monographs Series on Languages and Linguistics, 23*, Washington, Georgetown University Press, 1970.
- HAUGEN, E., *Problems of Bilingualism*, în: *Lingua, II*, 1, August, 1949, Elsevier B.V., 1949.
- HAUGEN, E., *The Analysis of Linguistic Borrowing*, *Language*, 26, No. 2 April-June 1950, Linguistic Society of America, 1950.
- HAUGEN, E., *The Norwegian language in America; a study in bilingual behavior*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1953.
- HOCKETT, Ch. F., *Innovación y supervivencia; las condiciones para el préstamo; distintas clases de préstamos; adaptación e influencia; la creación analógica; otros tipos de analogía*, în: *Curso de lingüística moderna*, Buenos Aires, Eudeba, 1971.
- HOPE, T.E., *Lexical Borrowing in the Romance Languages: a Critical Study of Italianisms in French and Gallicisms in Italian from 1100 to 1900*, Oxford, Basil Blackwell, 2 vols., 1971.
- HOPE, T.E., *Loan-Words as Cultural and Lexical Symbols [II]*, în: *Archivum Linguisticum*, 15, 1963.
- HOWATT, A.P.R., *A history of English language teaching*, Oxford University Press, 1984.
- HRISTEA, Th., *Probleme de etimologie*, București, 1968.

- HRISTEA, Th., *Calcul internațional*, în: SCL XXVI, 5, 1975.
- HRISTEA, Th., *Calcul lingvistic ca procedeu de îmbogățire a vocabularului*, în: *Sinteze*, ediția a III-a, București, Editura Albatros, 1984.
- HRISTEA, Th., *Sinteze de limba română*, Editura Albatros, București, 1984.
- HUDSON, R. A., *Sociolinguistics*, Cambridge, Cambridge University Press, 1980.
- HUMBLEY, John, *Vers une typologie de l'emprunt linguistique*, în: *Cahiers de Lexicologie*, 25/2/1974, Editions Classiques Garnier, Paris 2012.
- IONESCU-RUXĂNDIOIU, Liliana și CHIȚORAN, Dumitru, *Sociolingvistică*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1975.
- IORDAN, Iorgu, *Influențe rusești asupra limbii române*, în: *CV, I, 4*, 1949.
- IORDAN, Iorgu, *Limba română actuală. O gramatică a greșelilor*, București, Editura Socec & Co. 1947.
- IVĂNESCU, G., *Istoria limbii române*, Iași, 1980.
- JUDT, Tony, *Postwar: A History of Europe since 1945*, Heinemann, 2005. London, 2007.
- KIESLER, R., *La tipología de los préstamos lingüísticos: no sólo un problema de terminología*, în: *Zeitschrift für Romanische Philologie*, 109, 1993.
- LEE, Joseph, *The Native Speaker: An Achievable Model?* în: *Asian EFL Journal* 7 (2).
- LORENZO, Emilio, *Anglicismos*, în: *Gran Enciclopedia Rialp*, Madrid, Rialp, 1989.
- LYONS, John Sir, *Linguistic Semantics: An Introduction*, Cambridge University Press, Cambridge 1995.
- MAIORESCU, Titu, *Opere, vol. I*. Bucuresti, 1978.
- MARTINET, André, *Éléments de linguistique générale*, París, Armand Colin, 1960.
- MATORE, Georges, *La méthode en lexicologie*. Domaine français, París, Didier, 1ere ed., 1953.
- MCCRUM, Robert, *Globish - How the English Language Became the World's Language*, first edition, W.W. Norton & Company, New York, London, 2010.
- MEILLET, Antoine, (1982a) *Le problème de la parenté des langues*, în: *Linguistique historique et linguistique générale*, Genève et Paris, Slatkine y Champion, 1ere ed. París, La Société de Linguistique de Paris, 1926.
- MERIÖ, Katri, *The Psycholinguistic Analysis and Measurement of Interference Errors*, IRAL XVII/1, 1978.

- MIHĂILĂ, Gh., *Observații asupra influenței ruse în vocabularul limbii române contemporane*, în: LR III, 3, 1954.
- MUNTEANU, E., *Tipuri de calcuri lexicale în Biblia de la București (1688) și în versiunile preliminare contemporane (cu exemplificări din Cartea înțelepciunii lui Solomon)*, în: AUI, lingvistică, tom XXXVI, 1990.
- NICOLAS, Charles, *Le procédé du calque sémantique*, în: *Cahiers de Lexicologie*, 65, 2, 1994.
- NYROP, Kristoffer, *Linguistique et histoire des moeurs*, Paris, Droz., 1934.
- OVERBEKE, M. van, *Mécanismes de l'interférence linguistique*, Madrid, Fragua, 1976.
- PERGNIER, M., *Les anglicismes: danger ou enrichissement pour la langue française?* Paris, Presses universitaires de France, 1989.
- PERGNIER, M., *Les anglicismes*, Paris, 1989, PUF.
- PHILLIPSON, Robert, *Linguistic Imperialism*, Oxford University Press, 1992.
- PORZIG, Walter, *El mundo maravilloso del lenguaje. Problemas, métodos y resultados de la lingüística moderna*, Madrid, Gredos, 1974.
- PRATT, Chris, *El anglicismo en el español contemporáneo*, Madrid, Gredos 1980.
- PUȘCARIU, Sextil, *Limba română, I*, București, 1976.
- REY, Alain, *Néologisme: un pseudo-concept?*, *Cahiers de Lexicologie*, 28, 1976.
- REY-DEBOVE, J., *Introduction*, în: J. Rey-Debove et G. Gagnon, *Dictionnaire des anglicismes*, Paris, Le Robert, 1980.
- REY-DEBOVE, J., *La sémiotique de l'emprunt lexical*, în: *Travaux de linguistique et de littérature*, XI, 1, 1973.
- ROSENHOUSE, Judith și KOWNER, Rotem, *Globally Speaking: Motives for Adopting English Vocabulary in Other Languages*, Cromwell Press Ltd, Great Britain, 2008.
- SANDFELD, Kristian, *Notes sur les calques linguistiques*, Festschrift, Wilhelm Thomsen zur vollendung des siebzigsten lebensjahres, 25, 1912.
- SANDFELD, Kristian, *Problèmes d'interférences linguistiques*, în: *Actes du Quatrième Congrès International de Linguistes tenu à Copenhague du 27 d'août au 1er septembre 1936*, Copenhague, E. Munksgaard, 1938.
- SAPIR, Edward, *Language: an Introduction to the Study of Speech*, Harcourt, Brace & World, New York, 1921.
- SECO, Manuel, *El léxico de hoy*, în: *Comunicación y lenguaje*, Madrid, Karpos, 1977.

- SILVA-CORVALAN, Carmen, *Sociolingüística. Teoría y análisis*, Madrid, Alhambra Universidad, 1989.
- STOICHIȚOIU-ICHIM, Adriana, *Influența engleză în terminologia politică a românei actuale*, <http://www.unibuc.ro/eBooks/filologie/dindelegan/24.pdf>
- THIBAUT, André & GLESSGEN, Martin-D. *El tratamiento lexicográfico de los galicismos en español* în: *Revue de Linguistique Romane*, 265-266, 2003.
- THIBAUT, André, *Historische Semantik in den romanischen Sprachen*, Tübingen, Niemeyer, Linguistische Arbeiten, 2004.
- ULLMANN, S., *Semantics: An Introduction to the Science of Meaning*, Oxford: Blackwell, 1962.
- URSU, N. A., *Formarea terminologiei științifice românești*, București, 1962.
- VIDOS, B.E., *Les termes techniques et l'emprunt*, în *Prestito, espansione e migrazione dei termini tecnici nelle lingue romanze e non romanze*, Florencia, Leo Olschki ed., Biblioteca dell'Archivum Romanicum, 1965.
- VINAY, Jean-Paul și DARBELNET, Jean, *Stylistique comparée du français et de l'anglais*, Paris, Didier, 1958.
- VOGT, Hans, *Dans quelles conditions et dans quelles limites peut s'exercer sur le système morphologique d'une langue l'action du système morphologique d'une autre langue?*, în: *M. Lejeune (ed.), Proceedings of the 6th International Congress of Linguists*, París, 1949.
- WAGNER, C., *El enfoque lingüístico de la normativa: el caso de los préstamos*, în: *Estudios filológicos*, 25, 1990.
- WAGNER, Robert Léon, *Les vocabulaires français*, vol. 2, París, Didier, 1970.
- WARSCHAUER, Mark, apud Seth Mydans, *Across Cultures, English is the Word*, în: *The New York Times Asia Pacific*, April, 2007.
- WEINREICH, Uriel, *Languages in Contact: Findings and Problems*, The Hague, Mouton & Co., 1953.
- YEBRA, García, *En torno a la traducción*, Madrid, Gredos, 1983.

